

Juhlittu ja rakastettu kirjailija Leelo Tungal – ”Oikean asian puolesta työskentely antaa minulle energiaa”

HEIDI IIVARI

VIIIMEISEN PUOLENTOISTA VUODEN ajan Leelo Tungalin elämä on ollut täynnä suuria ja kiihkeitä tapahtumia: hän täytti 70 vuotta, julkaisi kaksi runoteosta ja omaelämäkerrallisen trilogian viimeisen osan, sai tunnustuksia ja palkintoja, teki leipätyötään ja itki elokuvissa, joka kertoo hänen omasta lapsuudestaan. Kiireistä huolimatta aina ystävällinen ja sydämelinen Tungal jakoi ajatuksiaan työstään ja elämästään haastattelussa.

Sinulla on ollut upea juhlavuosi monessakin mielessä. Mistä ammennat energiaa työhösi yhä uudelleen?

Vuosi 2017 tosiaan suosi minua. Viron kulttuurirahaston lastenkirjallisuuden palkinto kirjastani *Hallool* oli suuri tunnustus – meillähän on nykyisin todella paljon hyviä lastenkirjailijoita. Lisäksi aikuisille suunnattu runokokoelmani *Teeleht* valittiin kulttuurirahaston kirjallisuuspalkinnon ehdokkaaksi sekä vuoden kauneimpien kirjojen joukkoon ja Regina Lukk-Toomperen kuvittama lastenkirjani *Lumemees Ludvigi õnn* ilmestyi saksaksi. Minun täytyi saada valmiiksi myös *Selkimees laps* (Toveri lapsi) -trilogian viimeinen osa samannimisen elokuvan ensi-illan aikoihin. Oli kiireistä ja raskasta kellon ja kalenterin kanssa kilpajuoksu, sillä leipätyönihan on itse asiassa lastenlehden toimittaminen!

Hea Laps -lastenlehti on kuin neljäs lapseni. Se syntyi vuonna 1994, kun Virossa oli enää yksi alle kouluikäisten lehti *Täheke*, ja 9–12-vuotiaita puuttui oma julkaisu. On suuri ilo löytää nuorten taiteilijoiden, näyttelijöiden ja tutkijoiden joukosta sekä uusien kirjojen kansista tuttuja nimiä, jotka aikoinaan kirjoittivat Hea Laps -lehteen.

Mielestäni on hyvin tärkeää, että lajakkailla lapsilla on oma julkaisu, jossa he voivat julkaista tekstejään ja lukea ikäistensä runoja ja tarinoita. Olen yhäkin moniin erittäin kirjoittajiin yhteydessä, ja sydäntä lämmittää lukea, että heillä menee hyvin maailmalla. Saan uutta energiaa ja



Leelo Tungal. Kuva: Dmitri Kotjuh.

voimaa juuri siitä tunteesta, että olen työskennellyt oikean asian puolesta.

Millaisia kysymyksiä lapset esittävät sinulle? Ovatko lapset muuttuneet vuosikymmenten kuluessa?

Vietän suurimman osan päivästäni lasten ja nuorten parissa. Niinpä esimerkiksi lukioni luokkakokouksessa tuntui vähän oudolta, kun olinkin täysin itseni ikäisten seurassa!

Aina on ollut tapana väittää, että nyky-päivän lapset ovat hunningolla toisin kuin ”me silloin aikoinaan”, mutta itse asiassa lapset ovat aina samanlaisia – uteliaita, naurunhaluisia ja energisiä. On totta, että tietokoneet ja älypuhelimet vievät heidän aikaansa enemmän kuin olisi tarpeen, mutta mitä sitä salaamaan – sama koskee aikuisiakin. Ja kannattaa muistaa, että lapset eivät ole keksineet tietokoneita tai sähköpostia.

Viime aikoina lapset ovat halunneet tietää kirjojani, lemmikkieläimiäni ja perheistäni koskevien tavanomaisten kysymysten lisäksi, olenko julkaissut e-kirjoja tai voiko tarinoitani lukea myös sovelluksina.

Kustantamoni lupasikin julkaista Toveri lapsen myös e-kirjana.

Olen hyvin iloinen siitä, että sekä opettajat että kirjastot houkuttelevat lapsia kirjojen pariin. Esimerkiksi vieraillessani virolaisten luona Latokartanon koulussa Helsingissä lapset kysyivät minulta omistuskirjoituksia aivan muutaman kuukauden sisällä ilmestyneisiin kirjoihin – ilmeisesti reippaat isoäidit ja -isät pitivät heitä ajan tasalla kirjallisuudesta.

Mitä mieltä olet pakollisesta kirjallisuudesta kouluissa? Virossahan kirjojen luku alkaa jo ensimmäisellä luokalla, ja kouluisten tulee lukea useita pakollisia kirjoja myös kesällä.

Vastustin kouluikäisenä pakollista kirjallisuutta, mutta tuolloinhan meidän piti lukea myös sosialistista propagandakirjallisuutta, johon yksikään virolainen ei olisi tarttunut vapaaehtoisesti. Opettajana työskennellessäni olin usein helisemässä, kun 13-vuotiaat eivät viitsineet lukea Tammsaareta eikä Victor Hugo’ta. Itse asiassa aina on ollut ihmisiä, jotka eivät lue kerrassaan mitään – ja myös he näyttävät löytävän tekemistä. Mutta minusta sellaisen ihmisten elämä on kovin tylsää, sillä kirjat eivät vain välitä tietoa, vaan myös rikastavat ihmisen sielunelämää, mielikuvitusta ja tunteita. Minusta ihminen, joka ei osaa arvostaa kirjoja, on kuin joku kummajainen; hän käy kentelele paratiisin puutarhassa kertakäyttömukillinen popcornia ainoana ravintonaan eikä huomaa puista ja pensaista riippuvia herkuksilla hedelmiä.

Minusta ei ole ollenkaan huono asia, että opettajat antavat lapsille kesäksi kullistaan suositteluvuorot. Opettajat tuntevat kyllä oppilaansa eivätkä pakota 7-vuotiaita lukemaan *Sotaa ja rauhaa*. Lukutottumus harjaantuu vähitellen taitoja vastaavia kirjoja lukiin.

Toveri lapsi -trilogia (2008–2018) perustuu 1950-luvun lapsuudenmuistoihini Neuvosto-Virossa. Ensimmäinen osa alkaa hyvin järkyttävästi äitisi vangittain syyttömänä ja lähetettiin useaksi vuodeksi vankileirille Siperiaan. Miten

sellaisissa olosuhteissa voi hankkia onnellisen lapsuuden?

Trilogian ensimmäisen osan nimi on *Toveri lapsi ja suuret ihmiset eli vielä yksi tarina onnellisesta lapsuudesta*. Luulen, että jokainen virolainen tajuaa heti, että tässä on kyse pienestä ironiasta. Meille puhuttiin, kirjoitettiin ja jopa laulettiin alinomaan siitä, että maailman onnellisimmat lapset asuvat Neuvostoliitossa. Sitä oli pakko hokea silloinkin, kun isä tai äiti oli pidätetty tai puolet perheestä lähetetty Siperiaan. Mutta kukaan ei saa valita lapsuutensa ajankohtaa tai paikkaa!

Minun lapsuuteni oli suhteellisen onnellinen. Minulla oli hyvä isä, jota Viron SNT:n Sisäasiain kansankomissariaatin ei onnistunut yrityksistään huolimatta pidättää. Myös isän siskot tekivät parhaansa, jottei minun tarvinnut kärsiä puutetta. Siinäkin oli onnea, että äidin terveys kesti 45 vuoden työskentelyn vankileirillä napapiirin pohjoispuolella ja että hän tuli elävänä takaisin. Monet perheet löytyivät – poliittisille vangeille ei edes tarvinnut kertoa, että vapaudessa oleva puoliso oli hakenut eroa. Jos Stalinin kuolemaa seurannutta suurta armahdusaaltoa ei olisi tullut, äidin olisi pitänyt viettää 25 vuotta vankileirillä ja sen jälkeen vielä viisi vuotta Viron ulkopuolella – 25+ oli yleisin yhteenlasku Stalinin aikana.

Maaliskuussa ensi-iltaan saanut Toveri lapsi on jo saanut klassikkoelokuvan aseman Virossa. Millaisia tunteita elokuva herättää sinussa?

Ohjaaja Moonika Siimets on kyllä hyvin nuori – hänen sukupolvensa ei ole ollut edes pioneeri tai lokakuun lapsi –, mutta hän on kyennyt luomaan elokuvan hyvin tarkan kuvan Stalinin ajan ilmapiiristä. Puolitoistatuntisen elokuvan eivät tietenkään mahtuneet kaikki kolmen kirjan henkilöt ja tapahtumat, sen vuoksi en itse uskaltanut tehdä käsikirjoitusta, itselläni olisi ollut vaikea jättää mitään pois. Moonika on luonut suuremman

käsikirjoituksen ja löytänyt osiin todella hyvät näyttelijät. Ammattilaisten lisäksi on suorastaan ihailtava Helena Maria Reisneriä, joka näyttlee pientä Leeloa paremmin kuin osain kuvittelakaan. Totta puhuen silmäni kostuivat monta kertaa elokuvaa katsoessani.

Olet kääntänyt paljon runoutta ja lauluja suomesta, venäjältä, italiasta, armeniaista. Myös sinun teoksiasi on käännetty useille kielille. Millainen on hyvä runokäännös? Millaista runoutta itse luet?

Ilmeisesti hyvä käännös edellyttää sitä, että kääntäjällä ja käännettävällä on paljon yhteistä. Kuulostaa ehkä kummalliselta, mutta minusta riimillistä ja rytmillistä runoa on helpompi kääntää, pitää vain löytää tekstin kirjoittajan kanssa sama rytmi.

Virolaisessa runoudessa lähintä sydäntäni ovat Betti Alver ja Artur Alliksaar, mutta luen mielelläni myös Mari Vallisoon, Doris Karevan, Mart Kangurin ja tyttäreni Maarja Kangron sekä monien muiden runoutta.

Suomalaisista arvostan kovasti vanhaa kunnan Eino Leinoa. Kun Piret Saluri käänsi Hannu Mäkelän *Mestaria*, hän pyysi minua vironantamaan Leinon runoista osia. Se ei ollut lainkaan helppoa, mutta sitäkin kiehtovampaa!



Pikku-Leelo (Helena Maria Reisner) ja isä (Tambet Tuisk) *Selkimees laps*-elokuvassa. Kuva: Amrion Production.

Venäläisessä runoudessa Marina Tsvetajeva on aivan ylittämätön. Oli hyvin vaikeaa, mutta äärimmäisen kiinnostavaa kääntää häntä. Vielä joskus haluaisin jatkaa sitä työtä.

Viime aikoina olen alkanut arvostaa puolalaista runoutta, kuten Wislawa Szymborskaa ja Tadeusz Różewiczia. Se on pitkälti kääntäjä Hendrik Lindepuun ansiota, hän pitää virolaiset ajan tasalla puolalaisesta kirjallisuudesta.

Mikä on Runoajelu?

Runoajelu on kansainvälinen runofestivaali, joka on yhdistänyt runoilijoita ja runouden ystäviä Suomesta, Virossa, Latviasta, Ruotsista ja Norjasta jo vuodesta 2006. Useassa eri maassa toimiva festivaali tarjoaa monikielisiä runoelämyksiä ja edistää nykyrunouden tunnettavuutta. Tässä työssä runouden kääntäjät ovat korvaamattomia. Liitymällä Runoajelu ry:n jäseneksi pääset osalliseksi kiehtovista tapahtumista ja tuet Runoajeluun toimintaa.

Tule mukaan Runoajelulle!

Leelo Tungal, Heli Laaksonen ja Janis Kronbergs lukevat runojaan Runoajelulla 14.-16.9. Virossa.

Ilmoittaudu mukaan ajelulle ja antaudu runouden ja Viron kulttuurierojen viettäviksi! Lisätietoja: Runoajelu ry:n puheenjohtaja, Jana Steinberg-Rankk, jana@pappu.biz, www.poetryride.com

Syyskuussa esität runojasi yhdessä Heli Laaksonen ja Juris Kronbergin kanssa Runoajelu-festivaalin Vironkiertueella. Sinulle se on jo kolmas kerta Runoajelun matkassa. Millaisia muistoja sinulle on jäänyt kohtaamisista yleisön tai toisten runoilijakollegoiden kanssa?

Oi, minulla on niin hyviä muistoja Runoajelusta! Lapset ovat tietysti joka puolella ihania, mutta erityisen mukavaa on tutustua lähemmin runoilijakollegoihin. Runoajelun aikana syntyy paljon läheisemmät suhteet kuin jossakin konferenssissa istuessa. Ja usein suhteista syntyy mukavaa yhteistyötä. Ensimmäinen Runoajeluni vei meitä Latviaan, Ruotsiin, Suomeen ja Viroon. Käänsin ajelulle Janis Kronbergin ja Jukka Itkosen runoja, ja pian julkaistiinkin Virossa kokoamani ja kääntämäni Itkosen runokokoelma *Mõnus sajuilm* (Mukava sadessää). Heli Laaksonen on erityisen läpilevää ja sukela runoilija. Hänen lipsakkaa murre-runouttaan voikin kääntää vain toiseen murteeseen, kuten hiedenmaalainen Järvi Kokla on tehnyt. Enkä voi olla ylistämättä latvialaista runoilijaa Guntars Godiņšia, joka on kääntänyt latviaksi kaikki runoajelijoiden tekstit, sekä Runoajelun sielua Jenni Kallionsivua, joka on aina suorastaan äidillisesti paimentanut välillä aika boheemiakin seurua. ■